

Rafał Wójcicki

(Towarzystwo Ponad Podziałami)

Dowodzenie w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu pozornej zgody

Wprowadzenie

Istotą każdego procesu jest dojście do prawdy i jej udowodnienie. Tak też jest w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu pozornej zgody małżeńskiej. Proces zatem musi wykazać czy wola wewnętrzna nupturienta odpowiadała woli zewnętrznej w momencie zawierania małżeństwa.

Dowodzenie to główny element procesu sądowego, w którym udowadnia się czy teza postawiona w skardze powodowej była właściwa i słuszna, czy nie było podstaw do uznania jej za niezgodną z prawem kanonicznym, tzn. czy zgoda małżeńska była symulowana, czy prawdziwa. Dlatego w każdym rodzaju symulacji zgody małżeńskiej tj. w symulacji całkowitej lub częściowej (dotyczącej wykluczenia jakiegoś elementu czy przymiotu) chodzi o znalezienie przyczyn ewentualnej symulacji dla której nupturient sfalszował zgodę małżeńską. W tym nieodzowną pomoc stanowią zeznania stron procesowych, zeznania świadków oraz inne możliwe środki dowodowe. Stąd celem każdego procesu jest dowodzenie czyli udowodnienie słuszności bądź nie, wniesienia skargi powodowej by uznać małżeństwo za ważne zawarte bądź nieważnie zawarte co ukaże artykuł.

Istota procesu małżeńskiego

Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu symulacji, nakierowany jest na udowodnienie, dlaczego jedna lub obie strony procesowe symulowały zgodę małżeńską, dlaczego zewnętrzną postawą i zachowaniem sfalszowały swoją wewnętrzną wolę, tzn. dlaczego któraś ze stron bądź obydwie dokonały coś, czego nie chciały, bądź uczyniły to dla innych celów niż małżeństwo, traktowane jako związek dwojga ludzi.

Proces zatem ma stwierdzić, czy nastąpiła symulacja, czy założenia dotyczące istoty małżeństwa zostały w sposób absolutny wykluczone i faktycznie zaprzeczyły istocie małżeństwa. Czym wreszcie podyktowana była decyzja o małżeństwie.

Nie jest to łatwe zadanie, bowiem sędziowie muszą wniknąć w głębię świadomości nupturienta, poznając jego wolę z okresu przedmałżeńskiego i motywy działania. Muszą zbadać czy osoba w momencie zawierania małżeństwa świadomie i z premedytacją ukrywała swój prawdziwy cel zawarcia małżeństwa. Zbadać te czynniki, które wystąpiły przed ślubem i ze ślubem związane oraz okoliczności dotyczące późniejszego życia małżeńskiego w jego konkretnym wymiarze¹.

W przewodzie sądowym najczęstszymi formami dowodowymi są: zeznania świadków, rzadko kiedy są dowody z innych form jak np. dokumenty, zdjęcia itp.

Biorąc pod uwagę art. 155 § 1 KPK trzeba stwierdzić, że kodyfikacja Jana Pawła II nie podała ogólnej normy na temat dowodów procesowych. Instrukcja Stolicy Apostolskiej nie zajmuje się określeniem czy definiowaniem dowodu procesowego, ale pozostawia to doktrynie².

Należy wspomnieć również o dokumencie papieża Franciszka motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* reformującym kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Dokument ten został podpisany przez papieża 15.8.2015 r., a obowiązuje od 8.12.2015 r.³ Reforma ta miała na celu usprawnienie procedury, prowadzenia procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa tak by procesy małżeńskie toczyły się szybciej. Papież również ustanowił tzw. proces skrócony dla orzekania w sprawach, gdzie nieważność małżeństwa wydaje się być oczywista. Warunkiem wszczęcia procesu skróconego jest wniesienie skargi o nieważność przez oboje małżonków, albo przez jednego z nich, ale za zgodą drugiego. Czas takiego procesu przewidziany jest na okres do 45 dni i orzekany przez biskupa diecezji⁴.

Zasada więzi prawnej (z tytułu sprawiedliwości) małżonków może zostać wolitywnie wykluczona na różne sposoby. Kwalifikacja pojedynczego przypadku powinna się koncentrować – przy różnorodności okoliczności – na zidentyfikowaniu tych faktów, których udowod-

¹ Por. P. Bianchi, *Kiedy małżeństwo jest nieważne. Poradnik dla duszpasterzy konsultantów i wiernych*, tłum. z jęz. wł. B. Nuzzo, Kraków 2006, s. 89.

² Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii „Dignitas connubi”*, Libreria Editrice Vaticana 2005, art. 155.

³ Por. Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łaciński i polski)*, Tarnów 2015, s. 15.

⁴ Zob. tamże, s. 35-45; Por. G. Leszczyński, *Założenia główne motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, [w:] *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 23-36.

nienie daje moralną pewność, iż jedna lub obie strony pod znakiem małżeństwa, chciały czegoś, co z konieczności niosło ze sobą wykluczenie związku małżeńskiego z tytułu sprawiedliwości⁵.

W każdym przypadku symulacji, popełnionej nieumyślnie czy umyślnie, udowodnienie jest niezwykle trudne. Niejednokrotnie Sądy napotykają na problemy dotyczące ich działania w obszarze orzekania⁶. Sędziowie rozpatrując winę czynu w kontekście faktów podawanych przez strony, świadków lub różne dowody natury rzeczowej, np. zdjęcia, opinie lekarskie itp., mogą dojść do konkretnych wniosków procesowych.

W procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa z powodu symulowanej zgody, dowód w sposób pewny musi przedstawiać rozbieżność między aktem zewnętrznym, poprzez który małżeństwo zostało z pozoru zawarte, a aktem wewnętrznym, przez który jedna ze stron nie oddaje się ani nie przyjmuje drugiego jako współmałżonka. Badanie dowodów w sprawie ma doprowadzić do stwierdzenia, czy w momencie zawierania małżeństwa była zgodność, która zazwyczaj istnieje między tym, co chcemy, a tym co okazujemy. Bądź przeciwnie, czy takiej zgodności nie było. Nie wystarczy oświadczenie przedstawione na zewnątrz przez któregoś z zawierających małżeństwo, ale musi być wola wewnętrzna. Zgoda wewnętrzna, jest aktem woli, a więc jest konieczna i to w takim kształcie, że bez niej zewnętrzne wyrażenie zgody małżeńskiej nie ma skutku stwarzającego małżeństwo⁷.

Określenie i istota symulacji

Należy zwrócić uwagę na różnicę między symulacją całkowitą a symulacją częściową. Symulacja całkowita następuje, wtedy gdy ktoś pozytywnym aktem woli wyklucza samo małżeństwo. Chodzi wówczas o wyraźne i bezpośrednie wykluczenie woli małżeńskiej tzn. wykluczenie małżeństwa *in fieri* lub *in facto esse* albo włącza się elementy, które ze swej natury sprzeciwiają się związkowi małżeńskiemu opartemu na prawie Stwórcy, bądź strony zgadzają się na ceremonie religijną jedynie jako na pewną formalność oraz wtedy gdy osoby ochrzczone chcą zawrzeć małżeństwo niesakramentalne⁸. W podanych przypadkach chodzi o wykazanie, że

⁵ P. J. Viladrich, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach małżeńskich o stwierdzenie nieważności małżeństwa (kanony 1095 – 1107 Kodeksu Prawa Kanonicznego)*, tłum. z jęz. hiszp. S. Świeczny, Warszawa 2002, s. 297.

⁶ J. Grzywacz, *Niektóre problemy dotyczące działania sądów biskupich*, „Kościół i Prawo” 1981, t. I, s. 253-259.

⁷ Por. B. Glinkowski, *Symulacja całkowita zgody małżeńskiej w orzecznictwie Roty Rzymskiej (1965-1995)*, Poznań 2004, s. 141-143.

⁸ Por. B. Nowakowski, *Wkład biskupa Antoniego Stankiewicza w dorobek myśli kanonistycznej w przedmiocie wad zgody małżeńskiej pod rządami Kodeksu Jana Pawła II*, Warszawa 2007, s. 145 i 147.

działanie woli kontrahenta, które ma charakter wewnętrzny, było przeciwne zewnętrznej zamaniestowanej postawie oraz na znalezieniu przyczyny, która skłoniła kontrahenta do symulacji⁹.

Natomiast symulacja częściowa zachodzi wówczas, gdy ktoś pozytywnym aktem woli wyklucza jakiś istotny element małżeństwa (*bonum prolis, bonum fidei, bonum sacramenti*) albo jego istotny przymiot (wykluczenie jedności i nierozzerwalności)¹⁰. Dowodzenie polega na oświadczeniu symulanta przy mocnym poparciu innych środków dowodowych. Przy wykluczeniu jakiegoś istotnego przymiotu małżeństwa chodzi o wykazanie, że nupturient pozytywnym aktem woli, powziętym *explicite* lub *implicite*, aktualnym lub wirtualnym, absolutnym lub warunkowym, wykluczył z konsensu małżeńskiego jakiś przymiot¹¹.

Trudno jest o właściwą interpretację orzeczenia gdy dwa rodzaje symulacji z jakiś powodów łączą się. Na przykład, gdy wola nupturienta jest zupełnie inna niż zamiar, np. osoba (cudzoziemka) chcąc uciec z kraju, gdzie był głód i wojna, poznała obywatela innego kraju. Wyszła za niego za mąż, wykluczając jednak jakiegokolwiek relacje, nawet bycie z nim, bądź np. gdy wchodzi w grę chęć zdobycia majątku a jednocześnie zaistniała nieoczekiwana miłość. Takie sytuacje dla sędziego do orzeczenia wyroku nie są jednoznaczne i łatwe z uwagi na przeciwstawność przyczyn. Trudność sprawia też sytuacja gdy występuje błąd co do osoby i całkowita symulacja małżeństwa jako przyczyny nieważności małżeństwa te nie są sobie przeciwne. Symulacja całkowita małżeństwa i braki zgody małżeńskiej wywodzą się z woli¹². A w procesie symulacji bada się wolę z okresu przedmałżeńskiego.

Niezwykle ważne jest zbadanie wszystkich okoliczności i czynników towarzyszących okresowi przedślubnemu, wraz z dowodami pośrednimi i bezpośrednimi, co pozwala sędziemu na podjęcie właściwej decyzji o orzeczeniu. Sędzia musi każdą sytuację traktować indywidualnie. Należy zaznaczyć, że w przypadku udowodnienia symulacji całkowitej lub częściowej, nieodzownym elementem w skargach małżeńskich o nieważność z powodu symulacji są okoliczności zawarcia małżeństwa. W przebiegu procesu, po zbadaniu czy wystąpiło przyznanie się symulanta i przyczyny symulacji różne od przyczyn zawarcia małżeństwa, ważne jest staranne zebranie i prawidłowe zinterpretowanie wszelkich uprzednich, współistniejących i następujących okoliczności, które zbiegają się w danym przypadku¹³.

⁹ Por. tamże, s. 159-160.

¹⁰ Por. tamże, s. 161.

¹¹ Por. tamże, s. 195.

¹² Por. M. Pastuszko, *Całkowita symulacja małżeństwa a inne braki zgody małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 1981, nr 1-2, s. 329.

¹³ B. Glinkowski, *op. cit.*, s. 163-164.

Dowodzenie w świetle norm KPK i podział środków dowodowych oraz ich znaczenie

O postępowaniu dowodowym i dowodach sądowych stanowią kan. 1526-1586 KPK z 1983 r. Przy udowodnieniu symulacji należy uwzględnić przyznanie się strony, która zgodę udawała oraz jej zachowanie. Należy także znaleźć przyczynę symulacji oraz okoliczności towarzyszące i następujące po nich. Nie jest konieczne, aby strona deklarowała symulację, gdyż przekonująco o intencji strony wnioskuje się z okoliczności¹⁴.

Przepisy prawa kanonicznego dotyczące przebiegu procesu spornego zostały w KPK wyraźnie wyodrębnione w sekcji I (kan. 1501-1655). Normy określające przebieg zwyczajnego procesu spornego stosowane są w zdecydowanej większości we wszystkich procesach prowadzonych w sądach kościelnych, ponieważ prawie wszystkie sprawy podlegają normom zwyczajnego procesu spornego¹⁵.

Na wstępie prawodawca kościelny przytacza domniemanie o tym, że wewnętrzna zgoda odpowiada słowom lub znakom użytym przy zawieraniu małżeństwa (kan. 1101 § 1 KPK). Domniemanie to dopuszcza dowód przeciwny i jest konsekwencją kan. 1060, w myśl którego w wypadku wątpliwości sędzia powinien opowiedzieć się za ważnością umowy małżeńskiej¹⁶.

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 1073-1123 podaje fakty, które na mocy prawa (Bożego lub pozytywnego) uniezdalniają nupturientów do ważnego zawarcia małżeństwa. W nauce prawa kanonicznego przyjęło się je dzielić na trzy podstawowe grupy: przeszkody zrywające, wady zgody małżeńskiej, brak formy kanonicznej¹⁷.

Należy nadmienić, iż doktryna kanonistyczna wyodrębnia dowody prawdziwe, fałszywe oraz prawdziwe, lecz zdobyte w sposób niegodziwy. Dowody fałszywe, to sfabrykowane dowody. Dowodem niegodziwym *in se* jest chociażby anonim, który w naszej kulturze prawnej nie jest brany pod uwagę przez żaden Sąd. Również należy wspomnieć, iż niegodziwość wynika np. z: wykradzenia zapisków osobistych, informacji medycznej, urzędowej także ich kopie. Może się zdarzyć sytuacja, w której sam środek dowodowy jest moralnie obojętny, a i sposób jego produkcji nie przysparza wątpliwości co do godziwości np. wykaz rozmów telefonicznych, ujawnienie kart leczenia szpitalnego, wykorzystanie podsłuchu – te czynności sprzeciwiają się poszanowaniu godności człowieka¹⁸.

¹⁴ A.S.W. s.n.mał., nr 16086; Por. Dec. c. Lefebvre z 28.09.1966, SRRD 58 (1967), nr 2, s. 753.

¹⁵ R. Sztymiler, *Proces sporny*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, Księga VII, *Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 126.

¹⁶ J. Gręźlikowski, *Co po rozwodzie*, Częstochowa 2005, s. 198.

¹⁷ A. Brzemia-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007, s. 19.

¹⁸ Por. tamże, s. 53-55.

Dowody dzieli się też na: bezpośrednie i pośrednie o czym mówi m. in. sędzia Egan. Bezpośrednie to przyznanie się symulanta: sądowe i pozasądowe, potwierdzone przez wiarygodnych świadków oraz dowody pośrednie, jak: przyczyny zawarcia małżeństwa i okoliczności. Dotwodzenie bezpośrednie i pośrednie łączą się zatem wzajemnie i tylko razem mogą stanowić pełny dowód¹⁹.

Przyznanie się pozasądowe powinno być dokonane przed ślubem lub bezpośrednio po nim i wtedy kiedy nie myślano jeszcze o wniesieniu sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Jest to mocno uzasadniona podstawa, by przypuszczać o faktycznej symulacji. Pozasądowy fakt przyznania się musi być potwierdzony uczciwymi świadkami i zgodnymi świadectwami. Co dotyczy zaś przyznania się sądowego (*confessio*), ustawodawca określa je w następujący sposób: „stwierdzenie jakiegoś faktu, na piśmie lub ustnie, dokonane przeciwko sobie przez którąś ze stron wobec właściwego sędziego, co do samego przedmiotu sprawy bądź spontanicznie, bądź na pytanie sędziego, stanowi przyznanie się sądowe”. Jednak sędziowie nie uznają przyznania sądowego za pełny dowód, gdyż jak twierdził sędzia Masala: „nikt nie kłamie bez powodu, a kłamstwo nie jest regułą w stosunkach międzyludzkich, lecz wyjątkiem. Stąd musi być zawsze pełne uzasadnienie, które powinno być wyjaśnione”²⁰.

Stąd znaczenie dowodzenia jest bezwzględny etapem dla udowodnienia symulacji, którą powinny określać oznaki zewnętrzne, czyli to, co osoba czyniła przed zawarciem małżeństwa, w czasie jego zawierania i po jego zawarciu. Obojętne czy są one za, czy przeciw pozorowanej zgodzie. Dowód będzie zawsze trudny w przypadku, jeśli domniemany symulant oznajmi, że rzeczywiście udzielił prawdziwej zgody. Przyznanie się osoby symulującej jest kluczowe, ale należy podejść do tego dowodu bardzo ostrożnie.

Wątpliwości jakie mogą mieć sędziowie przy ocenie można wyjaśnić za pomocą kan. 1536 § 2 KPK, który stanowi: „w sprawach zaś dotyczących dobra publicznego, przyznanie się sądowe i oświadczenia stron, które nie stanowią przyznania się, mogą mieć moc dowodową, którą winien ocenić sędzia, uwzględniając pozostałe okoliczności sprawy, ale nie może im przyznać mocy pełnego dowodu, chyba, że dochodzą inne elementy, które je ostatecznie wzmacniają”²¹.

Mimo przyznania się symulanta, logiczne wydaje się, że jego tezy muszą potwierdzić inne dowody, np. wiarygodni świadkowie. Przyznanie się symulanta samo w sobie jest trudne do uznania za prawdziwe. Dlatego procesy o stwierdzenie nieważności małżeństwa, zwłaszcza

¹⁹ Por. tamże, s. 146.

²⁰ Por. tamże, s. 151-153.

²¹ Por. kan. 1536 § 2 KPK z 1983.

symulacji są złożone i trudne ze względu na swoją specyfikę, bo trzeba udowodnić stan psychiczny osoby, jej zamiary, powody do zawarcia małżeństwa i sytuację życiową przed zawarciem małżeństwa.

Udowodnienie symulacji, wymaga wnikliwego badania także z dokumentów. Przyjmuje się, iż dowód z dokumentu należy do dowodów rzeczowych o ile sam dokument jest przedmiotem badania, natomiast jeśli Sąd bada zawarte w nim informacje, są to dowody osobowe. Dowody z dokumentów dzieli się na publiczne i prywatne. Publiczne sporządza publiczna osoba kościelna z zachowaniem prawnych formalności. Dokumenty świeckie sporządzane są w przepisanej formie przez organy państwowe w zakresie ich działania. Wszystkie inne są dokumentami prywatnymi. Wartość dowodowa dokumentów prywatnych ma w Kodeksie taką moc, jak przyznanie pozasądowe lub oświadczenie stron²².

Ponieważ materiał dowodowy najczęściej opiera się na dowodach werbalnych, czyli słownych, sędzia i biegły (jeśli jest powołany) powinni być wyczuleni, czy zebrane dowody faktycznie odpowiadają prawdzie, czy też są nieprawdziwe. Chodzi o to, by u strony procesowej wykryć zasadność lub jej brak w składanej skardze powodowej oraz cel jej złożenia (często chodzi o zawarcie nowego związku). Dowodzenie w oparciu o dokumenty jest rzadkością. O dowodach z dokumentów nadmienia A. Stankiewicz²³.

Warto zwrócić uwagę, iż osoby, którym zależy na stwierdzeniu nieważności małżeństwa potrafią zgromadzić nawet nieprawdziwe dokumenty np. zaświadczenia o stanie zdrowia, czasami nawet potwierdzone przez notariusza państwowego.

Zadania sędziów

Zadaniem sędziego na początku przyjęcia sprawy do przewodu sądowego jest obowiązek zastosowania środków pastoralnych, a jeśli dostrzeże nadzieję dobrego wyniku, aby starał się doprowadzić współmałżonków do uważnienia swojego małżeństwa i wznowienia wspólnego życia małżeńskiego (kan. 1676 KPK). Gdy poczynania sędziego nie przynoszą skutku, to osoba faktycznie symulująca sakrament musi przedstawić argumenty prawnie wystarczające. Jeżeli symulacja nie zostanie udowodniona prawnie, to sędzia bez osiągnięcia pewności moral-

²² A. Brzemia-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007, s. 36-37.

²³ Por. A. Stankiewicz, *Dowód z dokumentów przy symulacji zgody małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 1981, nr 1-2, s. 163-174.

nej, uzyskanej z tego co przedstawiono i udowodniono, nie może wydać pozytywnego orzeczenia²⁴.

Rolą sędziów jest zatem przeprowadzenie procesu sądowego poprzez kolejne etapy.

Pierwszy etap (*causa simulandi*) to znalezienie przyczyny symulacji. Stanowi szczególną wartość dowodową, bo musi zawierać obecność logicznej pobudki postępowania, jakie zamierza udowodnić Sąd. Choćby subiektywnie była silniejsza pobudka, tym bardziej prawdopodobne, iż wystąpiła symulacja, ale jest to tylko możliwość symulacji, a nie dowód jej wystąpienia.

Drugi etap (*causa contrahendi*), to znalezienie przyczyny zawarcia małżeństwa symulowanego, tzn. powodu dla którego osoba symulująca konsens zawarła małżeństwo (jeśli chodziło o majątek, wpływ środowiska czy osoby trzeciej, prawdopodobieństwo wystąpienia symulacji jest bardzo duże).

Po przyjęciu skargi sędzia *ponens*, dokonuje sądowego wezwania stron i obrońcy węzła małżeńskiego. Po piętnastu dniach dokonuje się zawiązania sporu, a w dziesięć dni po dokonaniu zawiązania sporu, przewodniczący dekretem zarządza fazę zbierania dowodów²⁵.

Aby dowody były wiarygodne oraz miały logiczne wytłumaczenie musi być poznana przyczyna symulacji. W orzecznictwie przyczynę symulacji zawsze wylicza się wśród kluczowych elementów dowodu całkowitej symulacji zgody małżeńskiej. Mając udowodnioną przyczynę, sędzia ma podstawę do rozumowego wyjaśnienia domniemanej symulacji²⁶. Poznanie przyczyny pozwala sędziom bardziej logicznie i obiektywnie spojrzeć na całokształt okoliczności ewentualnej symulacji. W przypadku stwierdzenia prawdy, sędziowie dokonujący udowodnienia symulacji muszą zdawać sobie sprawę, że nie zawsze podane fakty są prawdziwe, stąd muszą mieć dużo wyczulenia, intuicji i tzw. ograniczonego zaufania do przesłuchiwanego.

Następnie z zebrany materiał z przesłuchań stron, świadków oraz wszelkich dostarczonych dokumentów, które mają znaczenie w procesie, zapoznaje się trzech sędziów, aby wydać obiektywny wyrok.

Sędzia Fiore odniósł się wyraźnie do pozytywnego aktu woli, i zauważył, że dowód tego aktu z samej natury rzeczy nie może być bezpośredni, a zatem musi być pośredni, krytyczny, uzyskany w sposób domyślny, czyli poprzez badanie: słów, czynów, obyczajów, wychowania i charakteru osoby zawierającej małżeństwo. Złożony materiał dowodowy to: przyznanie się

²⁴ Tamże, s. 144.

²⁵ Por. L. Gerosa L., *Prawo Kościoła, t. XII, Podręcznik Teologii Katolickiej*, tłum. I. Pękalski, Poznań 1999, s. 292.

²⁶ Por. B. Glinkowski, *op. cit.*, s. 161-162.

symulanta, przyczyna symulacji, okoliczności poprzedzające, współistniejące i następujące w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu – symulacji zgody małżeńskiej, stanowią dowód domyślny. Świadczenie nigdy nie mogą bezpośrednio i od razu dostrzec wewnętrznego aktu fikcji. Dowód może być pośredni i jest to zasadne z uwagi na fakt, iż świadkowie albo dokumenty potwierdzające przyznanie się symulanta lub okoliczności związane z faktem symulacji, potwierdzają jedynie zewnętrzny fakt oświadczenia lub inne fakty zewnętrzne, z których należy wywnioskować, czy osoba symulująca na pewno dokonała pozytywnego, wewnętrznego aktu pozorowania zgody lub jej nie dokonała²⁷.

Domniemanie i czynności dowodowe

Sprawy dotyczące stwierdzenia nieważności małżeństwa powinny być rozpatrywane zwykłym procesem sądowym, bo taki daje największe gwarancje sprawiedliwości²⁸.

W orzeczeniach z tytułu symulacji występują dwa domniemania, które są cytowane zazwyczaj łącznie: pierwszy, tj. kan. 1060 KPK z 1983 r. i drugi, to kan. 1101 § 1 KPK z 1983 r. Domniemanie, na którym opiera się symulacja jest o tyle trudne do udowodnienia, nie tylko dlatego, że jest to akt wewnętrzny, ale również dlatego, że w przypadku symulacji należy obalić oba domniemania: to, że małżeństwo cieszy się przychylnością prawa i to, że domniemywa się, iż wewnętrzna zgoda odpowiada słowom lub znakom użytym przy zawieraniu związku małżeńskiego. Drugie domniemanie jest usprawiedliwione koniecznością uzyskania pewności prawnej i doniosłą rolą małżeństwa w kontekście relacji społecznych, które uznaje porządek prawny i bierze za niego odpowiedzialność, kieruje nimi i je chroni²⁹.

Po tych wyjaśnieniach należy ukazać czynności dowodowe, jakie powinny być podjęte w procesie, a więc udowodnienie:

- przyczyn symulacji *causa simulandi*, czyli dlaczego ktoś nie chciał małżeństwa. Jest to szczególnie ważna wartość, zważywszy na fakt, iż musi zawierać obecność logicznej przesłanki, jaką zamierza się udowodnić. W orzecznictwie przyczynę symulacji wylicza się wśród kluczowych elementów dowodu całkowitej symulacji. Sędzia Fiore uznał, iż przyczyna dostatecznie udowodniona wraz z innymi okolicznościami małżeństwa: uprzednimi, współistniejącymi lub następującymi może okazać się decydująca dla nieważności zgody małżeńskiej. Aby wskazać przyczynę symulacji stosowną i proporcjonalną, należy dysponować danymi o: charakterze, obyczaj-

²⁷ Por. tamże, s. 145.

²⁸ Por. tamże, s. 141.

²⁹ Por. tamże, s. 143.

jach, formacji religijnej i społecznej, wychowaniu, sposobie myślenia i usposobieniu symulanta³⁰;

- przyczyn zawarcia małżeństwa *causa contrahedi*, czyli znalezienie powodu, dla którego osoba symulująca konsens zawarła związek małżeński. Co było motywem zawarcia małżeństwa, którego w rzeczywistości osoba nie chciała i odrzuciła. Zamiarem jest osiągnięcie celów obcych małżeństwu³¹;

- przyznania się symulanta *confessio simulandi*. To jest jeden z najważniejszych dowodów, będący stwierdzeniem jakiegoś faktu pisemnie lub ustnie, a dokonane przeciwko sobie przez którąś ze stron, co do samego przedmiotu sprawy. Jest to dążenie do ukazania prawdy, nawet za cenę pogorszenia swojej sytuacji w procesie. Aktualnie obowiązujący KPK rozróżnia dwie formy *confessio*: *confessio iudicialis*, czyli przyznanie się dokonane wobec sędziego oraz *confessio extraiudicialis*, czyli przyznanie się dokonane w Sądzie wobec osoby trzeciej³².

Sędzia Bruno uważał, że z okoliczności zawarcia małżeństwa uprzednich, współistniejących i następujących w rzeczywistości można potwierdzić symulację zgody³³.

Zakończenie

P. Bianchi uznał, że każdy przypadek symulacji całkowitej jest w pełni czynu świadomego, czyli występuje sprzeciwiająca się wola wewnętrzna woli zewnętrznej, gdyż dokonuje jej ktoś, kto „naprawdę nie chce zawrzeć małżeństwa”. Jest to wykluczenie samego małżeństwa (*matrimonium ipsum*)³⁴.

Nawiązując do kan. 1101 § 2 KPK, który stanowi: „jeśli jedna ze stron lub obydwie strony pozytywnym aktem woli wykluczają samo małżeństwo, zawierają je nieważnie”. Stąd, jeśli zgoda stanowi przyczynę sprawczą małżeństwa, jest zrozumiałe, że nie może ona zaistnieć, gdy ktoś tylko zewnętrznie wyraża zgodę, wykluczając ją całkowicie wewnętrznie. W takiej sytuacji stwierdza się, że nupturient tylko udaje zewnętrznie zawarcie małżeństwa, podczas gdy naprawdę nie chce go zawrzeć. Oznacza to, że jeżeli któraś ze stron w momencie ceremonii ślubnej w sposób pozytywnie dobrowolny wyklucza samo małżeństwo, zawiera je nieważnie. Wystarczy tylko symulacja zgody jednej ze stron. W zakresie zewnętrznym należy udowodnić

³⁰ Por. tamże, s. 161-163.

³¹ Por. tamże, s. 57.

³² G. Leszczyński, *Exclusio boni fidei*, Łódź 2004, s. 190.

³³ B. Glinkowski, *op. cit.*, s. 147.

³⁴ Por. P. Bianchi, *op. cit.*, s. 149.

symulację, przez co obala się domniemanie zawarte w KPK kan. 1101 § 1³⁵. I ten proces udowodnienia symulacji został przedstawiony w artykule.

Proof in the marriage annulment proceedings for apparent consent

(summary)

The article was intended to provide evidence in the marriage annulment proceedings for apparent marriages. The process can be based on false facts. It is a difficult process for judges, because they must demonstrate extraordinary intuition and analytical thinking. At the same time - it's easy for those who are able to use a lie. Such persons will select the facts to achieve the purpose, so that they would give the impression and even moral certainty of the judges that the nupturient or both of the various qualifying marriages that were invalid, actually married for a purpose other than his being. They will prove that their inner will was different than the external will. Therefore, it is important to find the reason for the simulation and to prove why he made a marriage and why they simulated the oath, that is, when they married, they falsified the marital agreement. Proving the cause is a key element for the process. Therefore, the judges must find the truth through the means of evidence, this is the testimonies of the parties, the witnesses, other possible evidence, whether the words used during the oath were in accordance with the inner will. Were the words spoken in accordance with the belief of people to the essence of marriage? Did the purpose of the words uttered have a completely different meaning for the marriage being concluded? This task is extremely difficult because it is based on the presumption, hence it is about the overthrow of the two presumptions that the marriage enjoys the favor of the law and the fact that it is presumed that the inner consent corresponds to the words or signs used in the marriage. Therefore, the judges must exercise extreme caution in judging. The article presented in detail the stages and the way of proving.

³⁵ Por. E. Szafranski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. IV, Warszawa 1986, s. 100.